

■ Ezgi TURGUT BİLGİÇ * ■

MAHREMİYETİN SINIRLARI: KOMÜNİTERYAN (TOPLULUKÇU) BAKIŞ
VE KARŞILAŞTIRMALI ELEŞTİRİLER

THE LIMITS OF PRIVACY: COMMUNITARIAN PERSPECTIVE AND COMPARATIVE CRITICISM

ÖZET

Mahremiyet kavramı, dijital teknolojilerin yaygınlaşmasıyla hem bireysel hak hem de toplumsal değerler açısından yeni boyutlar kazanmıştır. Bu çalışma, mahremiyetin teorik temellerini liberal, komüniteryan ve eleştirel politik yaklaşımlar çerçevesinde karşılaştırmalı olarak analiz etmektedir. Komüniteryan yaklaşımın “ortak fayda” anlayışı, bireysel haklar ve toplumsal değerler arasında hassas bir denge kurmayı amaçlarsa da bu yaklaşım, bireysel özerklik ve ekonomik eşitsizliklerle ilişkili eleştirilere açıktır. Sonuç olarak çalışma mahremiyetin, negatif özgürlük anlayışını aşarak dijitalleşen toplumlarda bireylerin kolektif refahını ve sosyal adaleti gözeten pozitif bir sosyal hak olarak yeniden tanımlanmasını önermektedir.

Anahtar Kelimeler: Komüniteryanizm, mahremiyet, “ortak fayda”, liberal yaklaşım, Marksist perspektif.

ABSTRACT

The concept of privacy has gained new dimensions due to the proliferation of digital technologies, impacting both individual rights and collective values. This study comparatively analyzes the theoretical foundations of privacy from liberal, communitarian, and critical political perspectives. Although the communitarian approach emphasizes a balance between individual rights and common good, it remains susceptible to criticisms related to personal autonomy and economic inequalities. Ultimately, this paper argues that privacy should transcend its traditional notion as negative liberty and instead be redefined as a positive social right, promoting collective welfare and social justice within increasingly digitalized societies.

Keywords: Communitarianism, privacy, “common good”, liberal approach, Marxist perspective.

Araştırma Makalesi

Makale Geliş Tarihi: 28.12.2024 Kabul Tarihi: 14.04.2025

* ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9667-3637>

Doktora Öğrencisi (Hacettepe Üniversitesi Kamu Hukuku Anabilim Dalı)

ezgiturgut.int@gmail.com

GİRİŞ

Mahremiyet, çağdaş hukuk ve siyaset felsefesinin en tartışmalı ve çok katmanlı kavramlarından biri olarak, bireyin özerkliğini koruma idealinden kolektif değerlerin inşasına kadar uzanan geniş bir yelpazede teorik ve pratik tartışmalara konu olmaktadır. Özellikle dijitalleşmenin yaşamın tüm alanlarını dönüştürdüğü günümüzde mahremiyet yalnızca bireyin kendi kişisel alanını koruması değil, aynı zamanda toplumsal yapılarla kurduğu ilişkiler içinde anlam bulan, normatif ve dinamik bir toplumsal gerçeğe dönüşmüştür. Bu bağlamda mahremiyetin yalnızca bireysel haklar temelinde savunulmasının yetersiz kaldığı, onu sosyal bağlarıyla birlikte ele alan daha bütüncül yaklaşımlara ihtiyaç duyulduğu açıktır.

Son yıllarda özellikle yapay zekâ teknolojilerinin yaygınlaşması, büyük veri analitiğinin toplumsal düzenlemelerde merkezi bir rol kazanması ve dijital platform ekonomisinin veriye dayalı yeni metalaşma biçimleri üretmesi, mahremiyetin anlamı, kapsamı ve korunma rejimi üzerinde ciddi etkiler yaratmıştır. Bu dönüşüm sadece teknolojik değil, aynı zamanda normatif bir kırılma da yaratmakta ve mahremiyetin hem bireysel haklar hem de kolektif çıkarlar perspektifinden yeniden tanımlanmasını zorunlu kılmaktadır. Nitekim veri koruma rejimlerinin temel kavram ve ilkeleri, artık yalnızca liberal bireyselci gelenek içinde değil, buna ek olarak toplumsal dayanışma, kamusal sorumluluk ve eşitsizlik karşıtı yapısal eleştiriler temelinde de yeniden düşünülmektedir.

Bu bağlamda çalışmanın temel hareket noktası, mahremiyetin kuramsal çerçevesini yalnızca liberal paradigmanın bireysel hak odaklı anlayışıyla sınırlı tutmak yerine, komüniteryan ve Marksist perspektiflerin sunabileceği alternatif normatif temellendirmeleri karşılaştırmalı olarak incelemektir. Çalışmanın merkezine komüniteryan mahremiyet yaklaşımı yerleştirilmekle birlikte, bu yaklaşım hem liberal bireyselci gelenek hem de Marksist yapısal eleştiriler ışığında sistematik olarak sorgulanmış ve sınırları belirginleştirilmeye çalışılmıştır.

Komüniteryanizm, bireyi toplumsal ilişkilerden yalıtılmış atomistik bir özne olarak değil, değerlerini, kimliğini ve hak taleplerini içinde bulunduğu topluluk bağlamında şekillendiren sosyal bir varlık olarak kabul eder. Bu bağlamda komüniteryan mahremiyet yaklaşımı, bireyin özel alanını mutlaklaştırmak yerine, mahremiyetin toplumsal değerlerle kurduğu ilişkiye vurgu yapar. Ortak iyi, toplumsal bütünlük ve kolektif sorumluluk ilkeleri, komüniteryan mahremiyet anlayışının temel dayanakları arasında yer alır. Ancak bu yaklaşım, bireysel hakların kolektif çıkarlar adına aşınma riski, ortak faydanın belirsizliği ve toplumsal homojenliğin varsayılması gibi gerekçelerle hem liberal hem de Marksist çevrelerce eleştiriyeye tabi tutulmuştur.

Liberal perspektif açısından bakıldığında mahremiyet, bireysel özerklik ve ifade özgürlüğü gibi temel haklarla sıkı sıkıya bağlantılı olup kamusal müdahalelerden korunması gereken mutlak bir bireysel alana işaret eder. Ne var ki liberal mahremiyet anlayışı pratikte, özellikle veri koruma rejimlerinde, meşru menfaat, kamu yararı veya sözde rıza gibi istisnai rejimlerle sınırlandırılmakta, bireyler, karmaşık hukuki düzenlemeler karşısında haklarına yabancılaşmakta ve mahremiyet, işlemez bir hak formuna indirgenmektedir.

Öte yandan Marksist yaklaşım, mahremiyeti üretim ilişkilerinin ve sınıf dinamiklerinin bir ürünü olarak değerlendirir. Bu yaklaşıma göre kişisel veriler, dijital kapitalizm altında yeni bir emek biçimine dönüşmüş, mahremiyet, verinin metalaşması üzerinden sermaye birikiminin yeniden üretildiği bir sömürü sahasına dönüşmüştür. Mahremiyetin bireysel özerklikten ziyade sınıfsal iktidar ilişkileri içinde nasıl şekillendiği, Marksist kuramın temel ilgi alanını oluşturur. Bu perspektiften, komüniteryan mahremiyet yaklaşımının ekonomik altyapıyı ihmal eden normatif çerçevesi eksik ve sorunlu bulunur.

Çalışmanın amacı bu teorik gerilimleri, komüniteryan mahremiyet anlayışının hem normatif gerekçelerini hem de yapısal sınırlarını ortaya koymak suretiyle açığa çıkarmaktır. Bu kapsamda çalışmada önce liberal ve Marksist yaklaşımlar ışığında mahremiyetin normatif çerçevesi tartışılır.

şılmış ardından komüniteryan yaklaşımın mahremiyet ve veri koruma anlayışı analiz edilmiştir. Sonrasında ise komüniteryanizmin, liberal ve Marksist yaklaşımlar karşısındaki konumlanışı, özellikle ekonomik temelli mahremiyet yaklaşımları bağlamında karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Nihayet çalışmanın son bölümünde komüniteryan mahremiyet anlayışının bireysel haklar ile ortak fayda arasındaki denge iddiası, çeşitli eleştiriler ışığında değerlendirilmiş ve bu yaklaşımın sınırları sistematik biçimde ortaya konulmuştur.

Bu doğrultuda çalışmanın katkısı, mahremiyetin yalnızca bireysel bir hak değil, aynı zamanda toplumsal bir inşa süreci olduğuna dikkat çekerken, bu sürecin hangi kuramsal çerçevede, ne tür değer çatışmaları içinde şekillendiğini göstermektir. Mahremiyetin normatif temellerinin, yalnızca özgürlük ideali veya sınıfsal mücadeleyle değil aynı zamanda topluluk, ahlâkî sorumluluk ve dayanışma gibi kavramlarla da ilişkilendirilmesi gereği, bu çalışmanın yönünü belirleyen başlıca gerekçedir.

I. FARKLI FELSEFİ YAKLAŞIMLAR VE MAHREMİYET

A. Liberal ve Marksist Yaklaşımlar Işığında Mahremiyet

Liberal bakış açısından bireysel mahremiyet, adeta kutsal bir yere sahiptir. Mahremiyet, kişisel özerkliğin ve insan onurunun korunması için gerekli olan temel bir insan hakkı olarak görülmektedir¹. Liberalizmin en temel vaatlerinden olan “devlet müdahalesi olmadan özgürce yaşam”, mahremiyet algısını da şekillendirir. Mahremiyet bu anlamda, bireysel özerklik için bir ön koşuldur çünkü bireylerin dış etkiler olmadan kendi özel alanlarında “diledikleri gibi yaşamalarına” izin verir². Yine liberal toplumların önemli unsurlarından olan “ifade özgürlüğü”, mahremiyetin bir yansımasıdır.

¹ Mill, J. S. (1926). On Liberty And Other Essays. New York: The Macmillan Company. s.17.

² Rachels, J. (1975). Why Privacy is Important. Philosophy & Public Affairs, 4(4), s. 332-333.

Örneğin mahremiyeti liberal bir bakışla ele alan Westin'e göre mahremiyet, devlet gücünü sınırlamanın ve bireysel hakları korumanın bir yansıması olarak, potansiyel devlet müdahalesine ve devlet gücünün kötüye kullanılmasına karşı bir koruma işlevi görür, vatandaş ve devlet arasında bir denge sağlar³. Liberaller için mahremiyet, yalnız bırakılma hakkının ötesinde, kendini geliştirme, özgür düşünme ve aşırı müdahale veya izleme olmadan kişisel kararlar vermek için belirli bir kişisel alana sahip olmakla ilgilidir denebilir. Mahremiyet bireylerin, toplumsallığın dahlinden veya devlet müdahalesinden uzak, kendilerine ait kişisel bir alan yaratmasına izin veren bir tampon olarak görülmektedir⁴.

Ayrıca mahremiyet, liberal düşüncede insan onuru ile de bağlantılıdır ki bu bakış açısı konuyu daha belirsiz hale getirir. Mahremiyetin, bireylerin kendileri hakkındaki bilgileri kontrol etmelerinin ve onları kamusal alandan ayıran sınırları korumalarına izin vererek kişisel haysiyetlerini korumalarının bir yolu olarak anlaşılmaktadır⁵. Bu durumda liberalizm, mahremiyeti koruyarak, bireylerin haysiyetini ve değerlerini, yani kendisini korumaya çalışır⁶. Ancak liberal bakışta da tıpkı komüniteryan yaklaşımda olduğu gibi sınırsız veya geniş sınırları olan bir mahremiyet algısı olmadığını, komüniteryanların toplumu koyduğu sınır noktasına liberallerin devlet(ler)in kendisini koyduğunu belirtmek gerekir. Zira liberal politikaların üretimi olan ve mahremiyeti tesis etme gayretinde olan yasalar, kişisel verilerin aktarılması konusunda oldukça fazla istisna tanımaktadır. Bugün veri koruma alanında mahremiyeti en güçlü şekilde koruduğu kabul edilen Avrupa Birliği Genel Veri Koruma Tüzüğü'nün (General Data Protection Regulation/GDPR⁷), kapsamı

³ Westin, A. (1967). Privacy and Freedom. New York: Atheneum, s.23.

⁴ Ibid, s.8

⁵ Warren, S. D., & Brandeis, L. D. (1890). The Right to Privacy. Harvard Law Review, 4(5), s. 200.

⁶ Ibid, s.198.

⁷ Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation) , <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj/eng>, (Erişim Tarihi: 11.07.2024)

belirli olmayan (ikincil nitelikteki düzenlemelerle doldurulan) kimi istisnalar içerdiği görülmektedir⁸.

Liberal mahremiyet kurallarının bir diğer çelişkisi ise düzenlemele-
rin lafzı ve amacı bakımından hakların öznesi olan bireylerin, uygulama-
da kurallara yabancılaşmasıdır. Alanda oluşan literatürde adı sıklıkla
geçen Solove'ye göre liberal mahremiyet algısı çeşitli çelişkiler barındı-
rır. Öncelikle bireyler kendilerini korumak için getirilmiş karmaşık mah-
remiyet kurallarını bilmemekte ve günlük hayatlarında bu kurallara iş-
lerlik kazandıracak bir alan yaratmamaktadır⁹. Örneğin, bir tüketici
işlemi yaparken sayfalarca uzunluktaki rıza formları, bireylere hangi ve-
rilerinin kullanılacağı ve bundan kaynaklanan olası bir ihlalin kendileri-
ne ne gibi bir zarar vereceği sorusunun cevabını anlatmaya açıkça yeter-
li değildir. Bu anlamda ortada duran mahremiyet veya veri korumaya
yönelik devasalaşmaya devam eden kuralların üretilmesindeki amaç ile
işlerlikleri birbiriyle uyumsuzdur¹⁰. Bu durum insan haklarını, bireysel
özgürlükleri, ifade hürriyetini, bireyin onurunu korumaya koşullanmış
liberal öğretinin büyük bir handikabıdır.

Komüniteryan bakış açısıyla kolektif refah salt bireysel çıkarların
bir toplamı değil, daha ziyade bir toplumun genel refahına katkıda bulu-
nan sosyal, ekonomik ve politik faktörlerin de bulunduğu karmaşık bir
etkileşimdir¹¹. O halde mahremiyet normları, yalnızca bireysel arzular
tarafından dikte edilmez, bunun yerine bir topluluk bağlamında mahre-
miyetin çok yönlü ve dinamik doğasını yansıtarak, birey ve toplum ara-
sındaki diyalektik yoluyla birlikte inşa edilir. Bu çerçevede komüniter-
yan yaklaşımda ekonomik temel veya hâkim üretim tarzının, toplumun
her yönünü olduğu gibi mahremiyet anlayışını ve mahremiyete yapılan
müdahaleyi de etkileyeceği söylenebilir. Ancak hâkim üretim biçiminin
bu yaklaşımın mahremiyet değerlendirmesindeki etkisi bağlamsaldır.

⁸ GDPR md. 23, "Restrictions", <https://gdpr-info.eu/art-23-gdpr/>, (Erişim Tarihi: 11.07.2024)

⁹ Solove, Daniel J. (2023). The Limitations of Privacy Rights (February 1, 2022). 98 Notre Dame Law Review, s.975.

¹⁰ Ibid, s.975.

¹¹ Etzioni, A. (2000). The Third Way to a Good Society. London:Demos, s.60.

Kapitalist toplumlarda mahremiyet normları genellikle piyasa güçleri tarafından metalaştırılır, şekillendirilir ve veriler kârlı bir kaynak haline geldikçe potansiyel olarak kişilerin mahremiyetinin aşınmasına yol açar¹². Zuboff mahremiyeti korumak kılıfında yaratılan neo-liberal düzen piyasasında, bireysel mahremiyet ve özgürlüklere ilişkin belirsizliğin anlamının aslında sıfır mahremiyet ve özgürlük olduğu iddialarıyla öne çıkar. Yaratılan marketin içinde kapitalizmin birikim mantığıyla vatandaşların değere dönüştürülen verileri önce alınır, kontrol edilir, metalaştırılır ve nihayetinde ekonomik değere dönüştürülüp geri kazanılır¹³. Böylece yeni para kazanma fırsatları, yeni bir küresel karmaşık analiz gerektiren söylem, ödüller-cezalar-fırsatlar ve tüm bunları bir doğrultuya sokan kanunlar ortaya çıkar. Tekelleşen kimi büyük şirketlerin veriler üzerinden yapmış olduğu “istila”¹⁴, bu şirketlerin varlık veya sermaye birikimini bu konuda her geçen gün artan düzenlemeleri arkalarına alarak, sosyal olguları kullanmak suretiyle varlık veya sermaye birikimi sağlamasına sebep olur.

Marksist bakış açısında mahremiyete yönelik müstakil bir değerlendirme olmasa da hayatın tüm yönlerini metalaştırma eğiliminde olan kapitalizm, mahremiyeti de doğal olarak bu süreçten mahrum bırakmaz. Kişisel verilerin sürekli olarak elde edilip paraya dönüştürüldüğü toplumlarda bireyler kendi benliklerine yabancılaşabileceğinden, Marx’ın yabancılaşma kavramı burada da geçerli olabilecektir. Öte yandan mahremiyetin kapitalist sömürüye karşı bir direniş biçimi olarak hizmet edebileceği, mahremiyet normlarının oluşturulması ve korunmasının bir tür sınıf mücadelesi, bireylerin ve toplulukların kişisel bilgileri üzerinde kontrol sağlama ve istilacı piyasa güçlerine karşı geri itme yolu olarak görülebileceği de savunulmaktadır¹⁵.

¹² Zuboff, S. (2015). Big other: Surveillance Capitalism and the Prospects of an Information Civilization. *Journal of Information Technology*, 30(1), s.75.

¹³ Ibid, s.85.

¹⁴ Ibid, s.85.

¹⁵ Fuchs, C. (2011). Towards an alternative concept of privacy. *Journal of Information, Communication & Ethics in Society*, 9(4), s.231-233.

Bu bakış açısıyla mahremiyet, kapitalizm altında bir meta olarak kâr amacıyla satılmakta, teknoloji şirketleri, sosyal medya platformları ve veri komisyoncuları (kişisel verileri alım-satım aracı olarak kullanan şirketler) emek sömürsü ile kullanıcıların kişisel verilerini kullanarak servet biriktirmektedir¹⁶. Burada mahremiyete dair kuralların kendilerinin de kapitalist eşitsizlikleri yarattığı ve yansıttığı öne sürülebilir. Daha varlıklı bireyler mahremiyetlerini korumak için genellikle daha fazla kaynağa sahip olduğundan, mevcut sınıf eşitsizliklerinin mahremiyetin korunması alanında da sürdürülmesi beklenen bir neticedir¹⁷. Mahremiyet normlarının toplumla ilişkisinde, kapitalist ekonomik yapılar ve güç dinamikleri ile toplum (toplumun ekonomik katmanları) derinden iç içedir. Dolayısıyla mahremiyet normlarının topluma olan etkisinde ekonomik ve politik faktörlerin rolünün, mahremiyetin hem bir sömürü alanı hem de toplumsal bir savunma biçimi aracı olarak hizmet etme potansiyeli gözden kaçırılmamalıdır.

Ayrıca, yükselen yapay zekâ teknolojileri karşısında emek verimliliğinin mevcut düzeyinin çok ötesine çıkması, işçilerin daha kolay ikâme edilebilir hâle gelmesi ve küresel ölçekte sermaye birikiminin artması, teknolojik gelişmelerin sömürü ilişkilerini sürdürmesine zemin hazırlayabilir¹⁸. Bu konuda olası bir çözüm, mahremiyet karşısında tamamen toplum faydasına geliştirildiği düşünülen teknolojik çözümlerin üretiminin gerçekten ne amaçla yapıldığına ve üretimlerin neticelerinin nasıl bölüştürüleceğine odaklanması olabilir.

Günümüzde hemen her veri koruma yasasında, ekonomik çıkarlar ile mahremiyetin dengelenmesine, verileri elde eden kişi/kurumların meşru menfaatleriyle mahremiyetin korunmasına sınır getirileceğine ilişkin hükümler bulunur. Liberal anlatıda insan hakları olarak sınıflandırılan diğer haklar listesinde olduğu gibi “mahremiyet hakkının kendisine” atfedilen değer, bireysel olarak “mahremiyet içeriğine ve korumayı

¹⁶ Ibid, s.231-233.

¹⁷ Cohen, J. E. (2012). *Configuring the Networked Self: Law, Code, and the Play of Everyday Practice*. New Haven: Yale University Press, s.223.

¹⁸ Özdemir, A.M. (2023). *Cumhuriyetin Bütün Sabahları* (1. baskı). Ankara: İmge Kitabevi, s. 115.

amaçladığı çıkarlara” atfedilen değerden çok daha fazladır. Halbuki hakkın üretilmesi, onun şirketlerin meşru menfaatleri ile sınırlanmasında (daha yüksek bir çıkar temelinde haklı gösterilebilen sınırlamalar) görüldüğü gibi, o hakkın korunmasına yetmemektedir. Hukuki düzenlemeler Netflix gibi bir platformda yapay zekâ tarafından işlenen veya üretilen kişisel verilerin hangi meşru menfaat kapsamında işlendiği sorgulamasını yapmadan, meşru menfaati doğrudan “ticari kar getirebilen her faaliyet” olarak yorumlama eğilimindedir. Kamusal alan ile özel alanın arasında sıkışan mahremiyet, ortaya konuluşu bakımından bireyin kişisel alanı üzerindeki kontrolünü güçlendirmeyi amaçlar gibi gözüke de yine kişinin kendi iyiliği için mahremiyet hakkının sınırlanmasının meşru kabul edildiği durumlar, bu kontrolü zayıflatmaktadır.

Bugün yaşamakta olduğumuz dijital dönüşüm ve mahremiyetin korunması çabalarının yanında, emek sömürsü ve üretim kaynaklarına erişimle ilgili eşitsizliklerin devam ettiği görülmektedir. Sosyal ve ekonomik şartlara göre şekillenen insan ve onun mahremiyeti, üretilen emeğin sonucunun üreticiye ait olmadığı sürekli bir sömürü döngüsü yaratmaktadır¹⁹. Burada üretilen emek yerine “kişilerin kendilerine ait bilgiler” konulabilir. Mahremiyet açısından özel alan, bireyi kamusal alanlardan dışlayarak bilginin satıldığı alanlarda metalaştırılmakta; birey “özel alanın sanığı” olarak tek başına bırakılmaktadır²⁰.

Mahremiyet Marksist perspektiften; (ayrı bir mahremiyet tanımlaması olmadığından kapsayıcı bir çerçeveden bakıldığında) kapitalizm, sınıf mücadelesi ve sömürü görüşleriyle yakından bağlantılıdır. Nitekim kapitalist toplumların en belirgin özelliği olan özel mülkiyetin varlığının devamı için bir mahremiyet seviyesinin bulunması gerekir. Kripto paranın illegal para akışlarını da izlenemez hale getirmesi burada verilebilecek bir örnektir. Bu sebeple kapitalist sistemde mahremiyet veya belirli bir seviyede gizlilik, aynı zamanda sistemin kendisinden kaynaklanan problemlerin örtbas edilmesini de sağlamaktadır. Ancak şirketlerin veri-

¹⁹ Vajawatt, M. (2021). Privacy as a precondition to social protection: On why there is a need to conceptualise privacy from a Marxist perspective. *The Public Sphere: Journal of Public Policy*, 9(1), s.298.

²⁰ *Ibid*, s.298.

leri metalaştırdığı, hukuka aykırı izleme yaptığı durumlar, sistemin biza-tihi kendisinin “patolojileri” olarak görülmemektedir²¹.

Emek sömürüsü ve aşırı bireycilik savlarına ek olarak mahremiye-tin bir sömürü ve kontrol aracı kılınması durumları da ele alınmalıdır. Bir taraftan işyerlerinde gözetimi kurallara bağlama, işçilerin mahremi-yetini koruma mecburiyetinde hisseden kapitalist sistem²² ve liberal hu-kuk söylemi, öte yandan bu işçileri aynı iş yerlerinde kendi insani potan-siyellerinden kopmuş şekilde çalışmaya mahkûm etme potansiyelini barındırmaktadır. Dijital küresel pazarların arz ve talebi dönüştürmesi-yile, müşteriler ve çalışanların ülkeler ve kıtalar arasındaki dağılımı da önemli ölçüde değiştirmiştir²³. Dijital hizmetler çağında sistem, bir yan-dan mahremiyet yasaları diğer yandan sistemden kaynaklı çıkar çatış-masını barındıran, artan bir mesafe ile karakterize olmaktadır. Böyle bir sistemin içinde dijital ekonomi işçiler için daha fazla güvencesizliğe ne-den olmakta; menfaatler ve korumalar içeren geleneksel istihdam ilişki-leri, işçilerin daha fazla risk üstlendiği serbest veya toplu işlerle değişt-i-rilmektedir²⁴. Bu güvencesizliğin yanında dijital işin her yerden yapılmasıyla küreselleşmiş bir işgücü piyasası, ücretler üzerinde aşağı yönlü bir baskı ve daha fazla rekabet oluşmaktadır²⁵.

B. Komüniteryan Yaklaşım Işığında Mahremiyet ve Veri Koruma

Çalışma çerçevesinde komüniteryanizmin genel çerçevesi ifade edilmeye çalışılırken, düşüncenin tümünün kendine has genel özellikle-rinden bahsedilecek, yaklaşımın kendi içindeki ayrılıklardan ari bir ge-nel değerlendirme yapılmaya çalışılacaktır. Komüniteryan yaklaşım, li-beralizm gibi ağırlıklı olarak bireysel haklara odaklanan teorilere bir

²¹ Özdemir, A. M. & Aykut, E. (2010). Marksizm ve Hak Kavramı: Kuramsal Bir Yaklaşım Denemesi. İnsan Hakları Yıllığı, 28, s.40.

²² Office of the Privacy Commissioner of Canada, Privacy In the Workplace, https://www.priv.gc.ca/en/privacy-topics/employers-and-employees/02_05_d_17/, (Erişim Tarihi: 11.07.2024)

²³ Huws, U. (2014). “Labor In The Global Ditigal Economy: The Cybertariat Comes of Age”.New York: Monthly Review Press. s.7-10.

²⁴ Ibid. s.20.

²⁵ Ibid. s.20.

alternatif olarak sosyal disiplinlerde bir önem kazanmıştır²⁶. Her ne kadar bireysel haklara olan tutumları açısından benzer olsalar da bu yaklaşımı temsil eden tüm fikirler aynı düzlemde ilerlemez²⁷. Ancak çalışmada liberal düşünce bireyciliğe karşı duruş bakımından ele alındığından, bu ayrımlara yer verilmemiştir. Öncelikle bu yaklaşım, bireysel kimlikleri ve karar verme süreçlerini şekillendirmede topluluğun ve toplumsal değerlerin vazgeçilmez rolünü vurgular²⁸. Topluluğu merkezine alan yaklaşımda; bireylerin karakteri, değerleri ve sosyal normlarını oluşturma konularında toplulukların bizatihi kendisinin payı büyüktür²⁹. Güçlü bir topluluk duygusu, üyeleri arasında aidiyet ve sorumluluk duygusunu besleyerek daha uyumlu ve istikrarlı bir topluma da katkıda bulunacaktır³⁰.

Etzioni ve Taylor gibi komüniteryan teorisyenlere göre toplumsal değerler toplumsal düzen için bireysel çıkarlardan daha güvenilir bir zemin sağlamaktadır. Ayrıca topluluklar yalnızca bir coğrafyada örgütlenen varlıklar değil, bireysel kimlikleri şekillendiren kültürel, dini ve mesleki bağlantıları da kapsamalarına alan oluşumlardır³¹. Toplulukçu yaklaşımın temel ilkelerinden biri, bireysel haklar ve sosyal sorumluluklar arasında bir denge kurma ihtiyacıdır³². Toplulukçular, bireysel haklara yapılan aşırı vurgunun toplumsal parçalanmaya ve toplumsal ortak değerlerde düşüşe yol açabileceğini savunmaktadır. Halbuki sosyal sorumluluğa odaklanmak, ortak iyiye ve sosyal uyuma katkıda bulunabi-

²⁶ Etzioni, A. (1993). *The Spirit of Community: Rights, Responsibilities, and the Communitarian Agenda*. New York: Crown, s.1.

²⁷ Yüksel, M. (2009). Mahremiyet Hakkına ve Bireysel Özgürlüklere Felsefi Yaklaşımlar . Ankara Üniversitesi SBF Dergisi , 64 (01) , s.287.

²⁸ Bell, D. A. (1993). *Communitarianism and Its Critics*. Oxford: Oxford University Press, s.210.

²⁹ Ibid, s.210.

³⁰ Putnam, R. D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster, s. 93.

³¹ Walzer, M. (1983). *Spheres of Justice: A Defense of Pluralism and Equality*. New York: Basic Books, s.64.

³² Etzioni, A. (1995). *New Communitarian Thinking: Persons, Virtues, Institutions, and Communities*. Charlottesville: University of Virginia Press, s. 19.

lır³³. “Ortak iyi” nin öncelenmesi komüniteryan yaklaşımın temel savunusudur.

Komüniteryanların sivil toplum katılımları, ortak değerleri destekleyen politikalar, aile, eğitim kurumları ve dini kuruluşlar gibi sosyal kurumların öneminin vurgulanması olmakla birlikte, siyasi kararların toplumsal değerleri yansıtması ve ortak iyi anlayışına dayanması gerektiği savunusu da bu yaklaşımda baskındır³⁴. Kısaca ifade etmek gerekirse komüniteryanizm toplumun, bireylerin kimliklerini, değerlerini ve inançlarını şekillendirmede hayati bir rol oynadığı fikrine dayanarak bireylerin içinde buldukları sosyal bağlarından ayrı olarak anlaşılamayacağını ve paylaşılan ortak normların, geleneklerin ve değerlerin bir sosyal uyum ve istikrar için gerekli olduğunu savunmaktadır.

Bu bağlamda toplulukçu bakış açısının mahremiyet kavramını bireyselden ziyade kolektif bir mefhum olarak görmesi tabiidir. Mahremiyet normları, toplumun refahının bireysel mahremiyet arzularına göre öncelikli olmasıyla, toplumsal beklentilerin bir yansıması olarak arzulanır. Komüniteryanizm, ideolojik bir bakış açısı olarak toplumu, sıkı bir şekilde örülmüş ilişkiler, gelenekler ve paylaşılan değerler dokusu olarak gördüğünden mahremiyet hakkı da dahil olmak üzere haklar ve özgürlükler tartışmalarına sıklıkla hâkim olan bireyci bakışa bu düşüncede pek rastlanmaz³⁵. Komüniteryan bakış açısına göre mahremiyet, tek başına bireysel bir kavram olmayıp bir topluluğun sosyo-kültürel bağlamına derinden gömülü “kolektif bir yapı” olarak görülür. Kolektif yapı anlayışı, pratik açıdan mahremiyeti algılama ve koruma şeklinin, ona ne ölçüde değer verildiğinin ait olunan topluluktan etkileneceği anlamına gelecektir. Bu doğrultuda, topluluk değerlerini önceleyen bir toplumun, bireysel özerkliğe ve kişisel alana öncelik veren bir toplumunkine benzer ölçüde bir bireysel mahremiyet talebinde bulunması beklenemeyecektir.

³³ Walzer, 1983, s.17.

³⁴ Ibid, s.17.

³⁵ Etzioni, A. (1993). *The Spirit of Community: Rights, Responsibilities, and the Communitarian Agenda*. New York: Crown, s.11.

Komüniteryan düşüncede mahremiyetle ilgili olanlar da dahil olmak üzere eylemlerimizin tüm toplumun refahı için daha geniş etkileri olabileceği öne sürülerek bireysel mahremiyetin toplum faydasına fedası anlayışı vardır³⁶. Örneğin, halk sağlığı için kişisel sağlık verilerinin paylaşımı gündeme geldiğinde, açık şekilde ortak iyinin öncelenmesi karşısında bireysel mahremiyetten bahsedilmeyecektir. Buna örnek olarak covid-19 dönemindeki HES uygulamaları verilebilir.

Komüniteryanizm, bireysel haklar ve topluluk çıkarları arasında hassas bir denge arayışında, hem bireysel mahremiyetin önemini göz ardı etmeme hem de bunu diğer tüm hususları gölgede bırakan mutlak bir hak olarak da görmeme çabası içindedir. Bunun yerine öngörülen, bireysel mahremiyeti korurken aynı zamanda toplumun refahını da dikkate alan bir denge yaklaşımıdır. Ancak asıl problem, bu dengenin nasıl sağlanacağı konusunda ortaya çıkar. Neticede toplulukçu bir bakış açısında hem kolektif hem de bağlamsal olan mahremiyet yalnızca bireysel bir hak değil, aynı zamanda ortak normlar, toplumsal bağlam ve ortak fayda tarafından şekillendirilen topluluğa hizmet eden bir kavramdır. Zira toplumdaki ayrı konumlandırılan birey, birey dahi değildir³⁷. Bugün her ne kadar Avrupa Birliği düzenlemelerinde komüniteryan anlayışın bir tezahürü olarak bireysel haklar ve toplum çıkarlarının dengelenmesinin önemini altı çizilse de ulusal çıkarlar devreye girdiği anda “etkisizleşen” bir veri koruma hukukunun nasıl bir uluslararası standart sağlayabileceği durumu belirsizdir³⁸. Dolayısıyla Avrupa Birliği veri koruma rejimi, her ne kadar formel düzeyde liberal hak söylemini temel alsada da “meşru menfaat” ve “kamu yararı” istisnaları esasen toplulukçu bir denge arayışı barındırır³⁹. Böylelikle ilk bakışta bireysel haklara vurgu yapan liberal çerçeve, uygulamada toplumsal dayanışma ve kamu yararına yönelik kaygıları da dengeleme işlevi üstlenerek daha kapsamlı bir koruma anlayışına ihtiyaç duymaktadır.

³⁶ Etzioni, 1995, s.99.

³⁷ Yüksel, 2009, s.289.

³⁸ Kuner, C. (2014). Groningen Journal of International Law, vol. 2, ed. 1: Privacy in International Law, s.71.

³⁹ Çalışmada AB açısından hem liberal yön hem de komüniteryan yön şeklinde ikili kullanımın tercih edilme sebebi budur.

C. Ekonomik Temelli Eleştirilerde Komüniteryan- Marksist Ayrışma

Komüniteryan düşünürler -özellikle Etzioni, Walzer ve Bell- piyasanın toplumsal dokuyu tek başına düzenleyemeyeceği görüşünde birleşirler. Etzioni, *The Spirit of Community* adlı çalışmasında “piyasa başarısız olduğunda topluluk ahlâkının devreye girmesi” gerektiğini savunmuş, mülkiyetin mutlak bireysel hak değil, paylaşılan değerleri besleyen bir sorumluluk alanı olduğunu vurgulamıştır⁴⁰. Walzer’in eşit yurttaşlık anlayışı da benzer biçimde yeniden dağıtım mekanizmalarını yalnızca devletin vergi gücüyle değil, sivil toplumun karşılıklı dayanışma ağlarıyla temellendirmiştir⁴¹. Bell ise postendüstriyel toplumda yeni üretim faktörlerinin (günümüzde verinin) topluluk yararına kanalize edilmediği takdirde kültürel çöküntü yaratacağını belirtmiştir⁴². Böylece komüniteryanizm, piyasayı sınırlayan ve mülkiyeti topluluk iyiliğine yönlendiren ahlâkiyeniden dağıtımçı bir tablo karşımıza çıkarmaktadır.

Bu çerçevedeki “topluluk ekonomisi” kavramı iki sütuna dayanır: (i) Karşılıklı sorumluluk (bireyler ekonomik faaliyetlerinin sonuçlarını yalnızca kendileri açısından değil, topluluğun refahı açısından da tartmak zorundadır); (ii) Dayanışmacı yeniden dağıtım (vergi, sosyal sigorta ve ortak fonlar aracılığıyla elde edilen gelirin, piyasanın dışladığı kesimlere yöneltilmesi). Komüniteryanlar, dijital verinin ticarileştirilmesini de bu mantıkla okur: Veriden doğan gelirin en azından bir kısmı, veriyi üreten topluluk üyelerine kamusal hizmet olarak dönmelidir. Böylelikle mahremiyet hakkı, salt bireysel “kontrol” talebi olmaktan çıkıp kolektif bir yenidendağıtım talebine bağlanmış olur.

Marksist çerçeveden bakıldığında ise kapitalist sistemde mahremiyetin teknoloji yoluyla sınırlandırılmasının, bir yandan sermaye birikiminin meşrulaştırıldığı burjuva demokrasilerinin siyasal iktidar biçimlerini güçlendirirken, öte yandan internetin küresel ağ ekonomisi içinde

⁴⁰ Etzioni, 1993, s.35 ve 44.

⁴¹ Walzer, 1983, s. 11-16.

⁴² Bell, D. (1993). *Communitarianism and Its Critics*. s.19, 51-52 ve 112.

yeni kâr ve çıkar ilişkilerini meta formunda yeniden yapılandığı gerçeğini ortaya koyduğu söylenebilir⁴³. Ayrıca David Harvey'in belirttiği "Yeni Anlaşma"⁴⁴nın mahremiyet açısından da sağlanabilmesi için, veri ekonomisine devlet müdahalesinin yeniden bölüşümcü biçimde artırılması bir çözüm olabilir. Harvey'in bakış açısıyla dijital kapitalizmin yarattığı eşitsizlikleri gidermek için de yenedendağıtım modelinde veri akışından elde edilen kârın belirli bir payın zorunlu kamusal fonlara aktarılması ve bu fonların ulusal temel hizmetler (sağlık, eğitim, dijital altyapı) biçiminde topluma geri dönmesi de bir diğer çözüm olmaya adaydır. Avrupa Birliği'nde tartışılan Dijital Hizmetler Vergisi (Digital Services Tax) tam da bu mantığa yaklaşan bir örnek sunmaktadır. Ço-kuluslu platformların Birlik pazarında yarattığı gelirin bir bölümü vergilendirilerek üye devletlerin sosyal harcamalarına kaynak oluşturulmaktadır. Vergilendirmenin sadece mali değil mahremiyet temelli bir toplumsal sözleşmeye dönüştürülmesi, verinin toplumsal üretiminden doğan değerinin mahremiyet hakkını zedelemeyen kamusal refaha aktarılması anlamına gelecektir. Böylece hem komüniteryan "ortak iyi" ideali, hem Marksist "yenedendağıtım" talebi, somut bir devlet müdahalesi aracılığıyla kesişme noktasına kavuşabilecektir.

Üretim ilişkileri ve artıkdeğer kavramlarını merkeze alan Marksist analiz, verinin metalaştırılmasını sermayenin yeni birikim evresi olarak görür. Artıkdeğer, bu kez kullanıcıların çevrim içi etkinliklerinden türetilen "veri emeği" üzerinden el konulan artıürüne dönüşmüştür. Bunun komüniteryanizme göre farkı şudur: Komüniteryanizm, veriden doğan gelirin topluluk yararına dağıtılmasını talep ederken, Marksizm bu gelirin kökensel sömürü ilişkisini-emek gücünün (veri üreticisinin) mülkiyetinden koparılmasını eleştirir ve mülkiyet yapısının bizzat dönüştürülmesini ister. Benzer şekilde Marksist kuram, devletin "ortak iyi" adına veri toplamasını, sınıf iktidarının gözetim mekanizması olarak okumaktadır. Komüniteryanlar bu pratiği meşrulaştırmak için dengeleyici şef-

⁴³ Törenli, N. (2014). Sayısal Ağda Kapitalist Toplumsal İlişkilerin Düzenleniş: 24 Ağustos 2011 Tarihli Güvenli İnternet Hizmeti Düzenlemesi. In A. M. Özdemir & M. Ketizmen (Eds.), Türkiye'nin Hukuk Sisteminde Yapısal Dönüşüm. Ankara: İmge Yayınevi, s.353 ve 367.

⁴⁴ Harvey, D. (2016) Yeni Emperyalizm. (çev. N. Bingöl) İstanbul: Sel Yayıncılık, s.181.

faflık ve hesap verebilirlik talep ederken, Marksist bakış devletsermaye bloğunun teknolojik gözetim yoluyla emek denetimini pekiştirdiğini ileri sürmektedir. Dolayısıyla komüniteryanizmin “ahlâkî sınırlama” çağrısı, Marksist perspektifte yapısal dönüşüm çağrısına yerini bırakmaktadır.

II. MAHREMİYETE KOMÜNİTERYAN YAKLAŞIMIN SINIRLARI VE KARŞI ARGÜMANLAR

A. Bireysel Hakların Aşınma Riski

Komüniteryan yaklaşıma yönelik temel eleştirilerden biri, bireysel hakların kolektif çıkarlar uğruna kolayca ihlal edilme potansiyelidir. Kolektif refah, kamu yararı, kamusal fayda ve paylaşılan normlar ağırlıklı olarak vurgulanırken veya öncelenirken mahremiyet hakkı da dahil olmak üzere bireysel hak ve özgürlüklerin gözden kaçırabileceği kaygısı doğar⁴⁵. Bir başka deyişle güvenlik veya halk sağlığı gibi kolektif çıkarlar ile mahremiyette çok fazla istisna alanı yaratılması, liberal bir bakış açısıyla kabul edilemez olarak görülebilecek bireysel mahremiyet ihlallerini haklı kılabilecektir⁴⁶.

Diğer taraftan ortak iyiye yapılan komüniteryan vurgu, başka bir tartışma alanıdır. Burada da belirsizliği sebebiyle “ortak fayda” kavramının belirli bireylere veya gruplara zarar veren eylemleri haklılaştırmak için kullanılabilme potansiyeline sahip olacağı savunulmaktadır⁴⁷. Bu savunu, özellikle ortak fayda olarak kabul edilen durumların tüm topluluk katmanlarının çıkarları veya değerleri ile uyumlu olmayabileceği heterojen yapıli toplumlarda bir endişe kaynağı olabilecektir.

Bunun klasik örneği, ulusal güvenlik adına yapılan kitlesel gözetleme tartışmasıdır. 11 Eylül saldırılarından sonra birçok hükümetin gele-

⁴⁵ Etzioni, 1993, s. 247-248.

⁴⁶ Nissenbaum, H. (2009). *Privacy in Context: Technology, Policy, and the Integrity of Social Life*. Stanford University Press, s.158-160.

⁴⁷ *Ibid*, s.158-160.

cekteki terör saldırılarını önlemek için bireysel mahremiyet hakları pahasına kitlesel gözetim faaliyetlerini artırması, ABD Vatanseverlik Yasası gibi düzenlemeler ile telefon ve e-posta iletişimlerini izlemesi, banka ve kredi raporlama kayıtlarını toplama ve internet faaliyetlerini izleme kapasitesini genişletmesi örnekleri ile sıklıkla karşılaşılmaktadır⁴⁸. Bu önlemlerin ortak çıkar için gerekliliği, uygulamadaki ölçüsüzlük, Müslüman topluluklar gibi belirli grupların orantısız bir şekilde hedef alınması başlıklarının her biri ayrı birer tartışma konusudur.

Zuboff'un tartışmasına geri döndüğümüzde birçok teknoloji şirketinin kullanıcılardan topladığı kapsamlı miktarda kişisel verinin, hizmet geliştirme, daha iyi bir kullanıcı deneyimi sunma gibi sebepler ardına saklanması söz konusu olduğu bilinmektedir. Burada asıl maksat, arama sonuçlarının optimizasyonu, alakalı içerik önerisi veya hedefli reklamcılık iken kullanıcıların çoğuna sağlanan bir "ortak fayda" söylemi bulunur⁴⁹. Hedeflenen ortak fayda karşısında daha az dijital okuryazarlığa sahip bireyler gibi savunmasız gruplar ve özellikle çocuklar orantısız bir şekilde etki altına girmektedir⁵⁰.

B. Ortak Fayda Kavramının Belirsizliği

Bireysel haklar ve topluluk çıkarları arasında bir denge kurmak, bireysel haklara saygı duyan ve aynı zamanda toplum refahını destekleyen bir orta yol bulmak, komüniteryan mahremiyet yaklaşımının çözümüdür. Ancak bu kez de topluluğun çıkarlarını neyin oluşturduğuna kimin, nasıl karar vereceği ve süreçte bireysel hakların ölçüsüz şekilde tehlikeye atılmamasının nasıl sağlanacağı gibi sorunlar ortaya çıkmaktadır.

Bu konuda kamu güvenliği bağlamında iki yaklaşımın çelişkisine dair verilecek örneklerden biri, kameralı gözetimdir. Sistematik kitlesel

⁴⁸ Solove, D. J. (2011). Nothing to Hide: The False Tradeoff between Privacy and Security. Yale University Press, s.12 ve s. 17.

⁴⁹ Zuboff, S. (2019). The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power. New York: PublicAffairs, s.107.

⁵⁰ Ibid, s. 481.

gözetim, güvenlik sağlama gibi geniş kapsamlı gerekçelerle bilhassa kamusal alanlarda yaygın şekilde yapılmaktadır. Bu konuda her geçen gün yeni bir gizlilik düzenlemesi yapan ve veri koruma alanında adeta lokomotif olma rolü üstlenen Avrupa Birliği'nde kitlesel gözetimlerin, kamu güvenliği, suç işlenmesinin önlenmesi gibi gerekçelerle yapılmasının hukuka aykırı olduğu hem Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi hem de konuya ilişkin diğer otoritelerce kabul edilmektedir. Bu örnek üzerinden halkın güvenliğinin sağlanması ile bireylerin özel hayatlarının gizliliği veya mahremiyetlerinin bir menfaat çatışması içinde olduğu görülmektedir.

Komüniteryan yaklaşımın “birey-toplum çıkarlarının dengelenmesi” yaklaşımının kamu güvenliği/düzeni gibi sebeplerle yapılan kitlesel gözetim karşısında uygulan(a)madığı, toplumsal güvenlik tesis etme gereğinin, bireysel mahremiyet beklentisinin önüne geçtiği görülmektedir. Bugün salt yoğun şekilde adı geçen Çin, İngiltere, Hindistan gibi ülkelerde değil, teknolojik gelişmelerin sirayet ettiği pek çok ülkede kameralı izleme sistematik ve yoğun şekilde yapılmaktadır. Buna göre kişisel verilerin işlenmesi, potansiyel suç eylemlerinin önlenmesi ve vatandaşların güvenliğinin korunması gibi üstün toplumsal yararları gözettiği için meşru kabul edilmektedir. Bununla birlikte, bu yaklaşım bireylerin mahremiyet hakkı ve temel özgürlüklerini zayıflatabileceği yönündeki eleştirileri de beraberinde getirmektedir.

Solove, bu denge durumunu bir çeşit taksonomi görüşü ile çözmeye çalışmıştır. Taksonomi, mahremiyete yapılan sınırlama ile sınırlama sebebi arasındaki bağlantının gösterilmesini, hangisinin hangi zarara veya soruna sebep olacağını belirlenmesini, her bir bağlamda sorunun ne olduğunun, nasıl benzersiz olduğunun, diğer mahremiyet sorunlarından nasıl farklılaştığının daha kesin olarak tanımlanmasını ifade eder⁵¹. Bir kişinin ve daha çok kişinin gelecekte zarar görme riskinin yaratılması, bir zararın meydana gelme riskinin artması, bir kişinin bilgilerini içeren faaliyetlerin o kişinin kimlik hırsızlığı veya dolandırıcılık gibi bir ko-

⁵¹ Solove, D. J. (2006). A Taxonomy of Privacy. University of Pennsylvania Law Review, 154(3), s.487

nuda mağdur olma riskinin fazla olması gibi belirlemeler bu denge bulma sorununda kıstaslar olarak örneklendirilmiştir⁵².

Buna ek olarak, komüniteryan bakış açısında “ortak fayda” kavramı, farklı toplumsal normların, kültürel değerlerin ve politik eğilimlerin keşiminde konumlandığı için belirsiz ve yoruma açık bir nitelik sergilemektedir. Bu yaklaşımda birey, toplumsal bütünüün parçası olarak ele alındığından, “ortak fayda”yı tanımlama ve uygulama süreçleri çoğu zaman siyasi iktidar, sivil toplum aktörleri ve hukuk düzeni arasındaki güç dinamiklerine bağlıdır. Toplumun ortak yararını öncelediğini iddia eden kararların, gerçekte kimin çıkarına hizmet ettiği ise genellikle ihtilaflıdır; zira her topluluk içinde birden fazla grup, inanç veya değer sistemi bulunur ve her bir grubun “ortak” olarak addedilene dâhil olma biçimi farklılık gösterebilecektir. Nitekim bireysel hakların korunması noktasında getirilen “denge” söylemi de bu belirsizliğe karşı kırılığandır. Özünde toplumsal dokuyu güçlendirmek ya da korumak adına tasarlanan düzenlemelerin, bireylerin mahremiyetini ihmal edebilecek potansiyele sahip olması, “ortak fayda” kavramının yeniden ve sürekli olarak sorgulanmasını gerektirir.

SONUÇ

Mahremiyetin dijital çağda geçirdiği dönüşüm, onu yalnızca bireyin özel alanına ilişkin bir hak olmaktan çıkararak çok katmanlı, sosyo-ekonomik, politik ve kültürel bileşenlere sahip bir mesele haline getirmiştir. Bu çalışmada, mahremiyetin anlamı ve korunması meselesi; üç temel kuramsal perspektif olan liberalizm, Marksizm ve komüniteryanizm bağlamında karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Mahremiyetin bireysel hak, ekonomik sömürü alanı ve topluluk temelli bir değer olarak farklı şekillerde tanımlandığı bu yaklaşımlar, yalnızca mahremiyetin ne olduğuna değil ne olması gerektiğine dair normatif önermeler de içermektedir.

⁵² Ibid, s.488-489.

Liberal mahremiyet yaklaşımı, bireyin özerkliğini ve devlet müdahalesinden korunmasını önceleyerek, mahremiyeti negatif özgürlükler dizisi içerisinde konumlandırır. Ne var ki bu yaklaşım, dijital kapitalizm bağlamında bireyin verileri üzerindeki kontrolünün fiilen ortadan kalktığı, mahremiyetin ise yasal metinlerde varlığını sürdürse de pratikte işlevsizleştiği bir sürece karşı yetersiz kalmaktadır. Mahremiyetin kapsamı ve anlamı liberal hukuk rejimlerinde oldukça geniş tutulmakta; ancak bu genişliğe karşın veri koruma düzenlemelerinin meşru menfaat, kamu yararı ve rıza gibi geniş istisnalarla kuşatılması, bireyin gerçek bir korumaya sahip olup olmadığını sorgulatmaktadır. Solove'nin de belirttiği üzere, karmaşık hukukî metinlerle kuşatılan birey, mahremiyet hakkının öznesi olma kapasitesini yitirmekte, hak ile hak sahibi arasında yapısal bir yabancılaşma oluşmaktadır.

Marksist yaklaşım ise mahremiyeti doğrudan kapitalist üretim ilişkilerinin bir sonucu olarak analiz eder. Mahremiyetin dijitalleşmeyle birlikte emek biçiminde yeniden yapılandığı; bireylerin üretken etkinliklerinden türetilen verinin artık değere dönüştürülerek sermaye birikiminin yeni bir evresi haline getirildiği gösterilmiştir. Bu bağlamda mahremiyet, yalnızca sömürünün pasif bir nesnesi değil, aynı zamanda sınıfsal mücadelelerin konusu ve aracı olarak da değerlendirilmelidir. Dijital kapitalizmin kullanıcı verilerini işgücü gibi metalaştırması, emek gücünün bizzat kendisinin yeniden tanımlanmasını ve korunmasını gerektirmektedir. Harvey'nin “veri için yeni bir toplumsal sözleşme” önerisi, mahremiyetin müstakil bir sosyal hak olarak tanınmasının hem teorik hem de pratik gerekliliğine işaret etmektedir.

Komüniteryan yaklaşım, mahremiyeti bireyin değil, topluluğun merkezine yerleştirerek, hakları bireysel birikimler değil, ortak değerler ve kolektif sorumluluklar bağlamında anlamlandırır. Bu perspektif, bireysel mahremiyetin toplumsal normlar, kültürel gelenekler ve ortak fayda ilkeleriyle dengelenmesi gerektiğini ileri sürer. Etzioni ve Walzer gibi düşünürlerin savunduğu üzere, piyasaların sosyal ilişkiler üzerindeki tahripkâr etkisi ancak ahlâkî temelli topluluk yapılandırmalarıyla sınırlandırılabilir. Ancak bu yaklaşımın temel zaafı, “ortak iyi” ve “toplu-

luk çıkarı” gibi kavramların çoğulcu toplumlarda nasıl tanımlanacağı ve kim tarafından belirleneceği sorularına yeterli yanıt verememesidir. Ayrıca, bireysel mahremiyetin toplumsal değerler uğruna aşınması riskine karşı yeterli güvenlik mekanizmaları da öngörülmemektedir.

Çalışmada komüniteryan mahremiyet yaklaşımı, liberal ve Marksist eleştiriler ışığında sistematik bir sorgulamaya tabi tutulmuştur. Özellikle ekonomik temelli mahremiyet anlayışlarının karşılaştırılması bağlamında, komüniteryanizmin dayanışmacı yeniden dağıtım ve kolektif refah ilkeleri ile Marksist teorinin üretim ilişkileri ve artık değer merkezli eleştirileri arasındaki ayrışma netleştirilmiştir. Komüniteryanizm veriden elde edilen ekonomik değerini yeniden dağıtılmasını savunurken; Marksizm, bu değerini üretim sürecinin bizzat sömürüye dayalı yapısını hedef alır. Benzer şekilde komüniteryanlar, devletin veri toplama faaliyetlerini şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkeleriyle sınırlamayı önerirken Marksistler, bu faaliyetleri doğrudan sınıf iktidarının teknolojik tahakküm araçları olarak değerlendirir.

Bu çalışmanın temel bulgusu, mahremiyetin günümüzde sadece bireysel bir hak olarak değil, aynı zamanda sosyal ve ekonomik eşitsizliklerle derinden iç içe geçmiş kolektif bir sorun olarak yeniden ele alınması gerektiğidir. Bu bağlamda mahremiyetin, negatif statü haklarından ibaret bir özgürlük değil; bireylerin dijitalleşen dünyada sosyal risklere karşı korunmasını sağlayan müstakil bir sosyal hak olarak tanınması gerekmektedir. Özellikle dijital uçurumun derinleştiği, veri sömürüsünün yaygınlaştığı ve kitlesel gözetimin meşrulaştırıldığı çağımızda, mahremiyetin yalnızca yasal düzenlemelere bırakılması yeterli olmayacaktır. Mahremiyet, kamusal politikaların, etik çerçevelerin ve toplumsal farkındalık süreçlerinin ortak konusu haline gelmelidir.

Mahremiyetin müstakil bir “sosyal hak” olarak tanınması gerektiğini gösteren kanıtlar üç düzlemde belirginleşmektedir: İlk olarak, dijital bölünme derinleştikçe mahremiyet kaybının olumsuz sonuçları özellikle düşük gelirli kesimler üzerinde yoğunlaşmakta; sınırlı dijital okuryazarlık ve kaynak yetersizliği bu grupları hem veri sömürüsüne hem de

hedefli manipölasyona karşı daha savunmasız bırakmaktadır. İkinci olarak, kişisel veriler artık emeğin yeni biçimi hâline gelmiş; kullanıcıların çevrimiçi etkinliklerinden üretilen veri, platform kapitalizminin temel üretim girdisine dönüşmüştür. Bu “veri emeği” klasik emek güvencelerine tabi olmadığı için, mahremiyetin sosyal koruma şemsiyesi altına alınması emeğin yeniden dağıtımını ve eşitsizliklerin giderilmesini zorunlu kılmaktadır. Üçüncü olarak, güvenlik söylemiyle meşrulaştırılan kitlesel kamu gözetimi genişlerken bireylerin hukuki başvuru ve telafi imkânları gerek maliyet gerekse teknik karmaşıklık nedeniyle zayıf kalmakta; böylece mahremiyet ihlallerine karşı bireysel hak arama kapasitesi sistematik biçimde aşınmaktadır. Bu üç olgu birlikte değerlendirildiğinde, mahremiyetin yalnızca negatif bir özgürlük olarak değil, kolektif olarak garanti altına alınması gereken pozitif bir sosyal hak olarak yeniden konumlandırılması kaçınılmaz görünmektedir.

Bu çerçevede komüniteryan düşüncenin, mahremiyetin sosyal bağlamlarını görünür kılması ve bireyi kolektif bir varlık olarak yeniden tanımlaması önemli bir katkı sunmaktadır. Ancak kanımızca bu yaklaşımın sınırlarının da farkında olunmalı, bireysel hakların ihlali pahasına ortak fayda retoriği inşa edilmemelidir. Mahremiyetin korunması ne yalnızca bireysel kontrol ne de kolektif gözetimle mümkündür. Esasen ihtiyaç duyulan, dijital toplumun çelişkilerini gözeten, ekonomik eşitsizlikleri dikkate alan, bireysel özerkliği kolektif sorumlulukla dengeleyen çok düzlemli bir mahremiyet yaklaşımıdır.

KAYNAKLAR

Bell, D. A. (1993). *Communitarianism and Its Critics*. Oxford: Oxford University Press.

Cohen, J. E. (2012). *Configuring the Networked Self: Law, Code, and the Play of Everyday Practice*. New Haven: Yale University Press.

Etzioni, A. (1993). *The Spirit of Community: Rights, Responsibilities, and the Communitarian Agenda*. New York: Crown.

Etzioni, A. (1995). *New Communitarian Thinking: Persons, Virtues, Institutions, and Communities*. Charlottesville: University of Virginia Press.

Etzioni, A. (2000). *The Third Way to a Good Society*. London: Demos.

Fuchs, C. (2011). Towards an alternative concept of privacy. *Journal of Information, Communication & Ethics in Society*, 9(4), 220-237. GDPR md. 23. "Restrictions". <https://gdpr-info.eu/art-23-gdpr/> , (Erişim Tarihi: 11.07.2024)

Harvey, D. (2016) *Yeni Emperyalizm*. (çev. N. Bingöl) İstanbul: Sel Yayıncılık.

Huws, U. (2014). "LABOR IN THE GLOBAL DIGITAL ECONOMY: The Cybertariat Comes of Age". New York: Monthly Review Press.

Kuner, C. (2014). *Groningen Journal of International Law*, vol. 2, ed. 1: Privacy in International Law.

Mill, J. S. (1926). *On Liberty And Other Essays*. New York: The Macmillan Company.

Nissenbaum, H. (2009). *Privacy in Context: Technology, Policy, and the Integrity of Social Life*. Stanford University Press.

Office of the Privacy Commissioner of Canada, *Privacy In the Workplace*, https://www.priv.gc.ca/en/privacy-topics/employers-and-employees/02_05_d_17/, (Erişim Tarihi: 11.07.2024)

Özdemir, A. M. & Aykut, E. (2010). Marksizm ve Hak Kavramı: Kuramsal Bir Yaklaşım Denemesi. *İnsan Hakları Yıllığı*, 28, 23-44.

Özdemir, A.M. (2023). *Cumhuriyetin Bütün Sabahları* (1. baskı). Ankara: İmge Kitabevi.

Putnam, R. D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.

Rachels, J. (1975). Why Privacy is Important. *Philosophy & Public Affairs*, 4(4), 323-333.

Solove, D. J. (2006). A Taxonomy of Privacy. *University of Pennsylvania Law Review*, 154(3), 477-564.

Solove, Daniel J. (2023). The Limitations of Privacy Rights (February 1, 2022). *98 Notre Dame Law Review*, 975-1036.

Solove, D. J. (2011). *Nothing to Hide: The False Tradeoff between Privacy and Security*. Yale University Press.

Törenli, N. (2014). Sayısal Ağda Kapitalist Toplumsal İlişkilerin Düzenleniři: 24 Ağustos 2011 Tarihli Güvenli İnternet Hizmeti Düzenlenmesi. A. M. Özdemir & M. Ketizmen (Ed.), *Türkiye'nin Hukuk Sisteminde Yapısal Dönüşüm*. Ankara: İmge Yayınevi.

Vajawatt, M. (2021). Privacy as a precondition to social protection: On why there is a need to conceptualise privacy from a Marxist perspective. *The Public Sphere: Journal of Public Policy*, 9(1), 285-304.

Walzer, M. (1983). *Spheres of Justice: A Defense of Pluralism and Equality*. New York: Basic Books.

Warren, S. D., & Brandeis, L. D. (1890). The Right to Privacy. *Harvard Law Review*, 4(5), 193-220.

Westin, A. (1967). *Privacy and Freedom*. New York: Atheneum.

Yüksel, M. (2009). Mahremiyet Hakkına ve Bireysel Özgürlüklere Felsefi Yaklaşımlar. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 64 (01), 275-298.

Zuboff, S. (2015). Big other: Surveillance Capitalism and the Prospects of an Information Civilization. *Journal of Information Technology*, 30(1), 75–89.

Zuboff, S. (2019). *The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power*. New York: Public Affairs.